

SƏYYAH CƏLALƏDDİN, ŞAİR CƏLALƏDDİN

Məmməd ƏLİYEV,
professor

Onun poeziya həvəskarı olduğunu bilsəm də, doğrusu, cild-cild şeir kitablarının olmasından xəbərim yox idi. «Daşların harayı», kitabını («Elm və Təhsil», 2020) mənə bağışlıyanda açıb bir neçə şeir oxudum, nədənsə, ilkin olaraq gözlərim qarşısında XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Yaxın Şərqdə səyyah və xeyriyyəçi kimi tanınan səyyah Cəlaləddinin obrazı canlandı... Əslində, müasirimiz olan şair Cəlaləddin də səyyahdır, vətən torpağını qarış-qarış gəzir, bizi də doğma kəndi, el-obası, yurd yerləri ilə, tarixin daşlaşmış daş yaddaşı ilə tanış edir... Daşları dilə gətirir, onları təqdim edir... Oxucu kitabın ilk səhifələrindən vətənçilik, azərbaycançılıq ovqatına qatılır. Bu ovqat şair Cəlalın qələminin sehri ilə, özünəməxsus üslubda, yeni notlarda təqdim edilir:

Bir mahnı oxunur, dinləyirəm mən
Xatirimdən keçir minyal, min dərə
Uzaq üfüqlərə əl edirəm mən
Gülöyşə yamacdan gül dərə-dərə...

Cəlalın şeirlərində dağ, ev, ocaq, daş, torpaq, ağac əslində arxitepdır, sakral məzmun kəsb etmişlər, «vətən» «daş»la birləşəndə şairdə yeni poetik-semantik mənə çaları, vətənin və daşın təəssübkeşi olan insan obrazı yaranır: Vətəndaş! Şeirlərində «Daşların harayı» vətəndaşın səsinə qarışır...

Cəlalın poeziyasında ilk önsə diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri də şeirlərindəki səmimiyyət, insana inam, sülhə, birliyə, dostluğa, humanizmə çağırışdır, vətən sevgisi yaradıcılığının leytmotividir, mövzu dairəsi geniş və əhatəlidir.

Şairin özünüdəyərində onun məramı aydındır: qələmi ilə vətənə, insanlara xidmət etmək!..

...Mən günəşin elçisiyəm
Günəşdən od yandırmışam!
Nizaminin ocağını,
Füzulinin çırağını yandırmışam!

Yandırmışam məsləkimi, əqidəmi,
Yanar odlu ürəyimi
Xalqım üçün yandırmışam!

Mən günəşəm, günəş mənəm,
Günəş yoxsa qaranlığam.
Mən atəşəm, atəş mənəm
Yansam əgər bir anlığam...

Şair Cəlal məramını ürəkdən, cəsarətlə, var gücü ilə hayqıraraq deyir. Onun nəfəsində Nəsimi harayı, «iki cahana sığmayan» səsinə bir daha eşidirik.

Cəlalın bu gözəl şeiri bir də türk dünyasının böyük şairi Nazim Hikmətin «Günəşi içənlərin türküsünü» yadına saldı, şeirdəki bir misrəni bir daha təkrarladım: «Günəşi içirik, Günəşlənik»...

Şair Cəlal da içiyi Günəşdən xalqına, millətinə pay verir!..

Prometey kimi odu oğurlayıb insanlara bəxş edir, onları xoşbəxt günlərə çıxarır! Özü çarmıxa çəkilsə də!..

Şair Cəlaləddin keçmişinə hörmətlə yanaşır, onunla fəxr edir, şirin xatirələrə, ana laylası, dumanlı-çiskin-

li Baba dağın buludlu-şehli ətəkləri, zirvələrinin yay-qış əriməyən qarı gözləri önünə gəlir, o təkrar olunmaz, əlvan təbiət lövhələri yaradır.

Peyzaj lirikasından şair məharətlə istifadə edərək yüksək sənətkarlıq nümayiş etdirir.

Dönüb qatarlara alatoranda,
Başımın üstündən keçir buludlar.
Körpətək şaxtada, qarda, boranda
Dağları ana tək seçir buludlar.

Qısılıb köksünə ulu dağların,
Yalçın qayaları öpür buludlar.

Ana laylasına qovuşmaq üçün

Torpağa göz yaşı tökülür buludlar - misraları ilə şair gözəl bədii lövhələri, məcazlar yaradır: «Sən demə, buludlar Anasına qovuşmaq üçün torpağa-ananın olduğu yerə göz yaşı tökülür»... Şeirdə psixoloji parallərdən istifadə edərək şair buludla insan arasında eyniləşmə yaradır. Belə güclü şəxsləndiməyə, məcazlarla yaradılmış, sözün çoxmənalı dərin qatlarına «enmək» Cəlalın şeirlərində tez-tez rastlaşdığımız poetik hadisədir:

Daşlar ağılayanda zəlzələ qopar,
Dünyaca dərd gəlir dərdimin üstə.
Dağdan daş götürüb, athılar çapır
Daş axıb tökülür, səbrimin üstə...

Təbiət gözəlliyinin təsviri Cəlaləddinin şeirlərində aparıcı yer tutur. Onun «Söyüdlər» şeiri ahəng və axıslığı, ritmi, mənə tutumu ilə vəhdət təşkil edir, həzin bir nəğmə, melodiya yaranır...

Əski türk inanclarına görə söyüd ağacı da qüdsiyyət kəsb edən bitkilərdəndir.

Xalqımızın etnik düşüncəsinə görə söyüd ağacına su vermək savabdır, quruyanda belə ona balta çalmaz, kəsib-doğrayub, yandırmaq olmaz... Şairin «Söyüdlər» şeirində bu inancın izlərinə rast gəlirik, həm də rəssam fırçası ilə çəkilmiş təbiət mənzərəsi ilə qarşılaşırıq:

Ruzgarı tuş gəlib, günaha batıb
Allah, göz görəsi itir söyüdlər.
Yaradan rəsmini gözəl yaradıb
Gül açır, gül kimi bitir söyüdlər.

Dağlara çırpıla axır dağ çayı,
Hər gözəl baharı, hər gözəl yayı,
Qarışır sellərə ahı-harayı
Suyu dilim-dilim içir söyüdlər.

Yayın istisində kölgədi, dalda
Nəfəs al sərinlən, cığırda, yolda.
Düzün ortasında, yananda odda
Mənə çətir açır bu pi r söyüdlər...

Söyüdü yeni təsvir çalarları Cəlaləddinin təbiətə fərqli, orijinal baxışını əks etdirməklə bir vaxtlar Süleyman Rüstəmin Təbrizin yolları kənarındakı Söyüdlərini xatırladır... «Nə gözəldir yol boyunca Söyüdlər...»

Bu poeziyada ənənə və novatorluğun gerçəkləşməsinə canlı sübutdur. Şair Cəlal özündən əvvəlkilərə dərinləndirən bələd olub onlara yeni rənglər, naxışlar vurur.

Şairin «Kim ola?» şeir orijinal yaradıcılıq üslubuna, poetik düzəni, mənə tutumuna görə Dədə Şəhriyarın «Heydərbabaya salam» poemasına səs verən bir əsər olmaqla Azərbaycan poeziyasının böyük uğuru kimi qiymətləndirilməlidir.

«Kim ola?» şeirinin ən uğurlu cəhəti şairin yurd yerlərini, qayaları təsvir etmək, hər daşı öz adı ilə çağırmaqla, onlara ritorik suallarla xitabında, özünün düşüncələrini, həsrətli ömür yolunu xatırlatmasında, əlvan təbiət mənzərələri ilə yanaşı güclü psixoloji-ruhi ovqat yarada bilməsindəndir.

Həsrəti dağ çəkir, güman yerinə,
Tgləsir uçmağa güman yerinə.
Baxıram zirvədə duman yerinə
Qartallarqıvvurur, görənkimola?

Bax örüş yerinə sırada Cafdı,
Bax cıdır yerinə, sağlamdı, safdı.
Bir adı Babadağ, biradı Qafdı
Haylayan kim ola, hayan kim ola?

...Şehli yamaclarda günüm, ayım, hey,
Daşda çiçəklənən, ömür payım, hey.
«Can qardaş» harayım, «Nənə vayım» hey,
«Kəllə qoparana», qıyan kim ola?

Pir Əbdül Məhəmməd, Kərəmdi babam,
İçib kövsərindən doyunca yatam.
Anam harda qaldı? Hardadır Atam

O yanım o yandı, bu yan kim ola?...

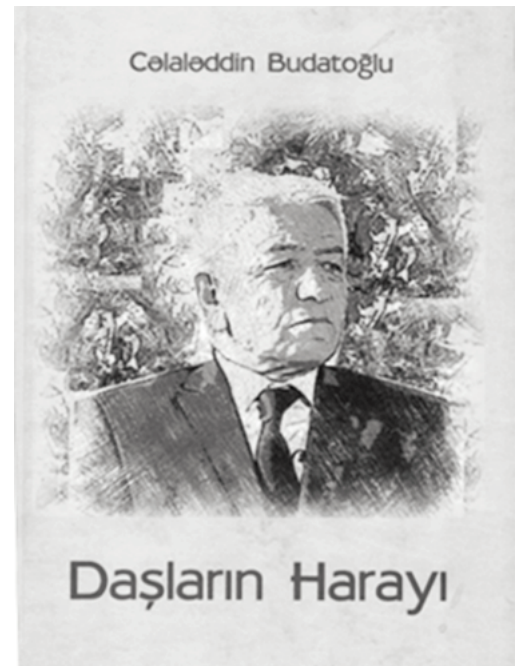
Aydın görünür ki, şair-vətəndaşın ürək ağrısı ilə dilə gətirdiyi boşalmış yurd yerləridir ki, insan səsinə həsrət qalıb, dağların ətəklərindən qoyun-quzumələşməsi, ney səsi kəsilib, «Çoban qaytar quzunu» şərqiş dodaqlardan uçub gedib, mahnılar dağlarda daşa dönüb qalıb... Şeirin emosional-estetik təsiri çox güclüdür, oxucunu düşüncələr dəryasına aparır...

Şeir uca Tanrıdan öz istedad payını almış şair ruhunun avazı, haqq səsidir. Şair səs, söz və musiqi üçbucağında onlarla vəhdətdədir. Onun səsi, bu səsin sehri və möcüzəsi ilahi çeşmədən gəlir, hərəkətverici qüvvəsi isə Eşqdır. İstər dünyəvi eşq olsun, istərsə də İlahi eşq, fərqi yoxdur, o Tanrı nurundan qopub gələrkən bəşər övladının cisminə qonur, onun digər tərəfi qadın gözəlliyi şəklində eşqin yolçusuna bəxş edilir; insana bu gözəlliyi sevmək, ona qovuşmaq tələq olunur.

Cismani eşq ilahi eşqin ilkin mərhələsidir...

O hər bir şairin yaradıcılığında təsirsiz ötürmüşür. Ənənəvi mövzu olsa da, o, hamı üçün, həmişə, hər yerdə təzədir, tərəvətlidir, onu tərənnüm etmək hər bir şairin müqəddəs borcudur!

Sevgi lirikası Cəlalın yaradıcılığında aparıcı yer tutur. Şairin «Hələ ayrılıq», «Niyə döndü», «Dillən məhəbbətim», «Baxdım qatar dalınca», «Gözəlsən», «Sənsizlik», «İstədim» və s. şeirlərində bir-birindən zərif, incə və həssas, emosional duyğuları tərənnüm edən bədii lövhələrlə üz-üzə gəlirik. Sevgi hissələrində çırpınan aşiqin real obraz göz önündə canlanır, həmin şeirləri həyəcənsiz oxumaq olmur.

Daşların Harayı

Modern şeirlə yanaşı şairin xalq şeiri üslubunda yazdığı qoşma, gəraylı və bayatılar, sərbəst şeirin dünya poeziyasında özünü təsdiqləmiş növ variantları, vəznli, qafiyəli şeirin sox sayılı poetik formalarından yararlanaraq yazdığı şeirləri oxuyanda oxucu gözləri qarşısında unudulmaz mənzərə, həyat lövhələri açılır; reallıqlara qarışmış ələtməz romantikaya qovuşursan:

Gözəlim, getməsən, dayan, baxsana,
Qəlbimi, bürüyüb duman, baxsana,
Sən getdin, qaranlıq çökür, baxsana,
Yolunu dəyişib, qız, niyə döndün?..

Şair Cəlalın yaradıcılıq üslubundan danışarkən bir cəhəti də xatırlamaq istərdim. Onun yaradıcılığının poetik forma mədəniyyəti zəngin və çoxcəhətlidir. Şeirlərində ənənəvi, əslrəlin süzgəncindən keçib gəlmiş, ənənəvi poetik formalarla yanaşı, novatorluq prinsipləri ilə yaradılmış yeni poetik formalar diqqətimi çəkdi. Bir vaxtlar poeziyamızın S.Vurğun, Mikayıl Müşfiq kimi şairləri bu sahədə irəli getdilər.

S.Vurğunun yeni üslubda yaratdığı beşlik və altılıqları (bəzən bir, bəzən də iki misrəni təkrarlayaraq), Müşfiqin dünya şeirində (!) təkrarsız yaratdığı sərbəst şeirin vəznli - qafiyə növü poeziyamızın şah əsəri sırasındadır...

Mövzu və məzmunun tələblərindən irəli gələn, Şair Cəlalın ilhamının qanadlarına sığmayan şeirləri bəzən ənənəvi poetik formaları söküb dağıdır, yeni dil, üslub da, yeni poetik forma libası geyinir...

Onun şeirlərində süni, qondarma qafiyələryoxdur. Nəsimin, Füzuli, Xətai şeirindəki kimi zəngin və dolğun qafiyələrdir, şeir dilinin təbii axarından yaranmışdır.

Yeni yaradıcılıq uğurları arzusu ilə...